

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELİ İLLERLE BİRLİKTE ORTAYA ÇIKAN MERKEZ İLÇE VE İL MERKEZİ SORUNSA LI

Ali ÖZÇAĞLAR*, Kerime KARABACAK**

Öz

Yapılan son yasal düzenlemelerle iller, büyükşehir belediyeli ve büyükşehir belediyesiz olmak üzere iki farklı yapıya kavuşmuştur. Büyükşehir belediyesi bulunmayan 51 ilde, illerin yönetsel alanını oluşturan ilçelere ait listelerde ilk sırada merkez ilçeler yer alırken; büyükşehir belediyeli 30 ilde, “merkez” unvanı taşıyan ilçelere rastlanılmamaktadır. Bu illerde 24 merkez ilçenin yönetsel alanı, il merkezi konumundaki şehrin yerleşim alanıyla birlikte metropol ilçelere bölünmüşlerdir. Bu şekilde oluşturulan büyükşehir merkez ilçelerine, il merkezindeki (şehirdeki) semtlerin adları veya başka adlar verilmiştir. Buna karşılık büyükşehir belediye teşkilatı kurulan Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ ve Trabzon illerinin merkez ilçeleri, il merkezi durumundaki şehirlerin yerleşim alanlarının darlığı yüzünden alt ilçelere bölünmemiştir. Bu illerde il merkezinin bölünmesiyle oluşan yeni ilçelere merkezle ilgili olmayan adlar verilmiş olmasının merkez ilçesinin ve il merkezinin neresi olduğu sorusunu gündeme getirmiştir.

Anahtar kelimeler: Büyükşehir belediyeli il, merkez ilçe, il merkezi, yönetsel alan, şehir alanı

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Coğrafya Bölümü, ozcaglar@ankara.edu.tr

** Ar. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Coğrafya Bölümü, kkarabacak@ankara.edu.tr

Makale gönderim tarihi: 30.06.2016

Makale kabul tarihi : 10.07.2016

THE ISSUE OF CENTRAL DISTRICTS AND PROVINCIAL CENTRES CAUSED BY PROVINCIAL METROPOLITAN MUNICIPALITIES

Abstract

With the recent legal regulations, provinces have been structured to consist of two: with or without metropolitan municipalities. In 51 provinces with no metropolitan municipalities, central districts have been placed at the top of the list of districts under provincial administration, whereas there have been no “central” districts in 30 provinces with metropolitan municipalities. In those provinces, the administrative division of 24 central districts have been divided into sub-districts together with the settlement area of the city considered as the centre. The central districts of such metropolitan municipalities have been named after the neighbourhoods in the centre or called differently. On the other hand, the central districts of Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ and Trabzon provinces with metropolitan municipalities have not been split into sub-districts because of narrow settlement areas of the cities considered to be provincial centres. The fact that the new districts emerged as a result of splitting the provincial centre have been assigned irrelevant names has created a new agenda: which parts are to be taken as the provincial central district and provincial centre?

Keywords: Provincial metropolitan municipality, central district, provincial centre, administrative area, urban area

Giriş

Türkiye'nin mülki idare bölümlenmesinde illerin alt bölümü durumundaki ilçeler arasında önemli bir konuma sahip olan merkez ilçeler ile il merkezi konumundaki şehirlerin¹ mekânsal ölçekte günümüzdeki durumları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. 1984-2012 döneminde büyükşehir belediyeli hale getirilen 30 il ile diğer 51 ildeki merkez ilçelerin ve il merkezlerinin yönetsel statüleri farklılıklar göstermektedir.

---

¹ İl ve ilçe merkezi konumundaki yerleşmelerin tümü şehrsel özellik göstermemektedir. Günümüz koşullarında nüfusu 30.000 ve üzerinde olan belediye teşkilatlı yerleşmelerin tümü (beldeler dahil) şehir olarak kabul edilmektedir.

İçişleri Bakanlığı İller idaresi Genel Müdürlüğü'nün mülki idare bölümleriyle ilgili sayısal verileri arasında Türkiye'deki ilçe sayısı 919 olarak gösterilmektedir.² Kaymakamlık teşkilatı kurulmadan valilik makamınca yönetilen merkez ilçeler, il merkezi konumundaki şehirle birlikte çok sayıda köy yönetsel alanını; (varsa) belde statüsündeki bir veya birkaç belediye teşkilatlı yerleşmeyi kapsayan yönetsel bölümlerdir. Mekânsal ölçekte diğer ilçelerden farkları olmamasına, hatta onlardan daha gelişmiş olmalarına rağmen kaymakamlık teşkilatı bulunmadığı için 51 merkez ilçe dikkate alınmamıştır. Mekânsal ölçekte Türkiye'nin yüzölçümü içinde 76,785 km² alan kaplayan ve 8.164.113 nüfus barındıran merkez ilçelerin³, mülki idare bölümlenmesinde ilçe sayısına eklenmemiş olması, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Yönetsel coğrafya bakımından büyükşehir belediye teşkilatının bulunmadığı iller *normal statüdeki il*; yönetim merkezlerinde valilik teşkilatının yer aldığı ilçelerin yönetsel alanları *merkez ilçe*, merkezlerinde kaymakamlık teşkilatı bulunan ilçelerin yönetsel alanları da *taşra ilçesi*⁴ olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde normal statüdeki 51 ilde, merkez ilçelerin kaymakamlık düzeyindeki işleri valilikler tarafından yürütülmektedir. Merkez ilçelerde valinin il ölçüsünde görevlerini yerine getirebilmesi ve özellikle kalkınma ve gelişme problemleri ile daha fazla meşgul olabilmesi bakımından merkez ilçenin valilik tarafından değil, diğer ilçelerde olduğu gibi kaymakamlık tarafından yönetilmesi gerektiği eskiden beri gündemde tutulmuş ancak bir türlü gerçekleştirilememiştir. Payaslıoğlu'nun da belirttiği gibi, 1929 yılında kabul edilen 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu'nun 3. maddesinde gerek duyulan il merkezlerinde bir merkez ilçe kaymakamlığı kurulması hükmü yer almasına rağmen, herhangi bir ilde böyle bir teşkilat kurulmamıştır. Daha sonra 1949 yılında kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 1964 yılında yenilenmesi sırasında merkez ilçelerde kaymakamlık kurularak ilçe statüsü kazandırılması yönündeki yasa teklifleri personel ve mali kaynak sıkıntısı yüzünden uygun görülmemiştir.⁵

Çizelge 1: Türkiye'deki ilçelerin türleri ve sayıları (2016 yılı)

İlçe Türleri	Sayısı
Normal statüdeki illerin merkez ilçeleri (İlçe sayısına katılmamaktadır)	51
Normal statüdeki illerin diğer (taşra) ilçeleri	400
Büyükşehir belediyeli illerdeki ilçeler (metropol ilçeler ve diğer ilçeler)	519
Toplam İlçe Sayısı	970

² <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim: 16.04.2016)

³ Ali, Özçağlar: *Yönetsel Coğrafya*, Ankara, 2015, s.199-200.

⁴ İl merkezi durumundaki kentsel yerleşmelerin içinde yer aldığı ilçeler merkez ilçe, merkez ilçenin dışında kalanlar ise diğer ilçeler veya taşra ilçeleri olarak tanımlanmıştır.

⁵ T. Arif, Payaslıoğlu: *Merkez İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme*, Ankara, 1966, s. 38-40.

Devletin yönetimi altındaki ülke arazisinin (mülkün) yönetimi için yapılan dikey örgütlenmeye “yönetmelik kademelenme” denilmektedir. Mülki idare kademelenmesi olarak bilinen bu yapı, 5442 sayılı kanunda il-ilçe-bucak şeklinde tanımlanmıştır. Teşkilatlanma bakımından dikey biçimde oluşan bu yönetmelik kademelenme, arazi düzlemsel olarak yansıtmakta ve harita üzerinde yapılan sınırlandırmalarla yönetmelik bölünüş elde edilmektedir. Bu bölünüşe göre üst kademede yer alan illeri oluşturan ilçeler, Osmanlı döneminde 1842 yılında yönetmelik bir birim haline gelen “kazâ”⁶ adıyla sancak (liva) ve vilayetlerin içinde yer aldığı yönetmelik bölümlerdi. Osmanlı dönemi livaları (sancaklar), Cumhuriyet dönemindeki illere (vilayetlere), livaları oluşturan kazalar ise ilçelere karşılık gelmektedir. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun (1924 Anayasası) 1945 yılında Türkçeleştirilmesiyle, “kazâ” sözcüğünün yerini *ilçe* sözcüğü almış; bu durum 5-6 yıl sürdükten sonra Demokrat Parti iktidarı döneminde (1951-1960) tekrar “kazâ” sözcüğü kullanılmıştır. 1961 Anayasası’nın yürürlüğe girmesini takiben 1963 yılında yayınlanan “23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı” bülteninde kazanın yeniden ilçe şeklinde yazıldığı görülmektedir.⁷ İlçe sözcüğünün etimolojik kökenine bakıldığında, il sözcüğünden türetildiği ve aslının ‘ilce’ olduğu anlaşılır. İlden küçük yönetmelik birim anlamını vermesi için il sözcüğüne eklenmesi gereken küçültme (ce) ekinin Türkçe ses kuralına uyulmadan ‘çe’ olarak eklenmesi sonucunda ‘ilçe’ye dönüşmüştür.⁸

Bir zamanlar önemli işlevler üstlenmiş olan bucakların mülki idarenin alt kademesinden kaldırılmasıyla ara kademede yer alan ilçeler, tabandaki kırsal yerleşmelerle belediye teşkilatlı yerleşmelerin (şehir ve kasabaların) yönetmelik alanlarını ve diğer arazileri kapsayan yönetmelik bölümler olmuşlardır (Çizelge 3). Bu durumun oluşmasında ülke çapındaki sosyoekonomik kalkınmaya bağlı olarak ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, il ve ilçe merkezlerine olan bağlantının kolayca sağlanması, elverişli konumda bulunan köy özellikli bucak merkezlerinin fonksiyonel bakımdan gelişerek kasaba niteliği kazanması ve bu aşamaya gelen bucak yönetim alanlarının “ilçe”ye dönüştürülmesi etkili olmuştur.⁹ Bu durumla ilişkili olarak 1975’ten sonraki dönemde özellikle 1985 yılından sonra bucakların büyük kısmı ilçeye dönüştürülmüş ve ilçe sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir (Çizelge 2).

⁶ Musa Çadırcı: *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ülke Yönetimi*, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt I, İletişim Yayınları, (İstanbul 1985), s. 213.

⁷ 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı.

⁸ <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/ilce> (son erişim: 23.06.2016).

⁹ Hülya, Özçağlar: *Türkiye’de Bucak Yönetimi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 2015, s. 253.

Çizelge 2: 1935-1975-2015 yıllarında ilçelerle ilgili veriler

Yıllar	İl sayısı	İlçe sayısı (merkez ilçeler dâhil)	En az ilçesi bulunan iller ve ilçe sayısı	En fazla ilçesi bulunan iller ve ilçe sayısı	İl başına düşen ortalama ilçe sayısı	İlçe başına düşen ortalama köy sayısı	İlçe başına düşen nüfus miktarı	İlçe başına düşen alan (km ²)	İlçelerin ortalama nüfus yoğunluğu
1935	57	412	Amasya, Burdur, Çankırı 3	İstanbul, İzmir 15	7	83	39322	1851	21
1975	67	639	Kırşehir, Muş 4	Ankara 21	9	56	63241	1214	52
2015	81	970	Bayburt 3	İstanbul 39	12	45 (400 ilçeye göre)	80098	807	99

Yararlanılan Kaynaklar: Özçağlar, H., (2015) Türkiye’de Bucak Yönetimi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2015, s. 129; TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/> - son erişim: 16.06.16); İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü (<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> - son erişim: 16.06.16).

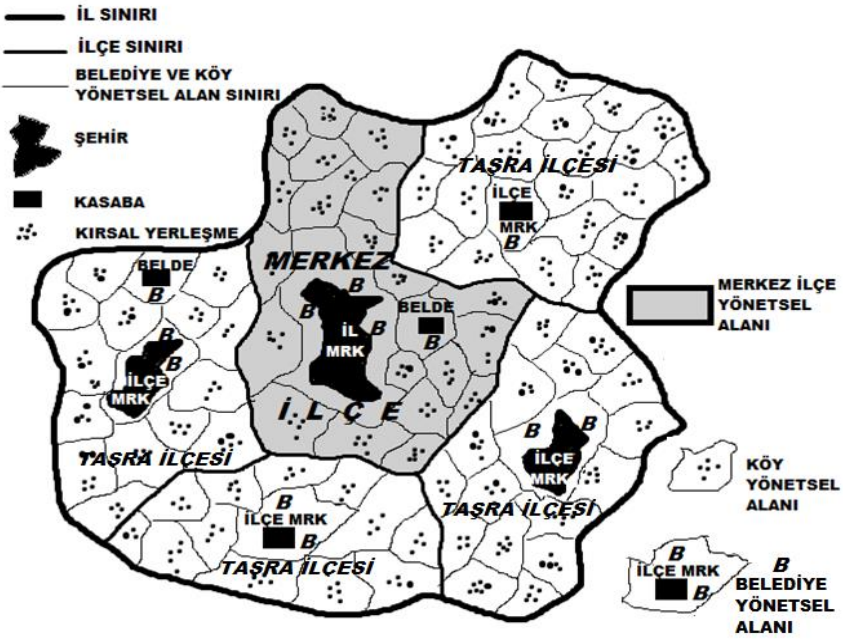
Günümüzde illeri oluşturan ilçelerin sayısına bakıldığında alt sınırının 3 (Bayburt ili), üst sınırın 39 (İstanbul ili) olduğu görülmektedir.¹⁰ 1935-2015 arasındaki 80 yıllık dönemi 40’ar yıllık periyotlar halinde ele aldığımızda, 1935-1975 döneminde ilçe sayısında % 55’lik; ilçe başına düşen nüfus miktarında ise % 60’lık bir artış meydana geldiği, ilçe sayısındaki artışın alansal küçülmeye ve köy sayısında azalmaya yol açtığı görülmektedir. Bu arada il kurulmasında ilçe sayısının merkez ilçeye birlikte en az üç ilçe olması gerektiği anlaşılmıştır.¹¹

¹⁰ Üç ilçesi (Merkez ilçe, Aydıntepe, Demirözü) bulunan Bayburt ili, Türkiye’nin en az ilçeli ilidir. 39 ilçeye sahip olan İstanbul ili büyükşehir belediyeli ve büyükşehir belediyesi bulunmayan iller arasında birinci sırada yer almaktadır.

¹¹ 1935 yılında Amasya, Burdur ve Çankırı illerinin, 2015 yılında ise sadece Bayburt ilinin üç ilçeden oluştuğu görülmektedir.

Normal Statüdeki İllerde Yönetmel Bölünüş: Merkez İlçe, İl Merkezi

Büyükşehir belediyesi bulunmayan normal statüdeki 51 ilde¹², ili oluşturan ilçelerin en başında merkez ilçe yer almaktadır. Merkez ilçelerin diğer ilçelerden (taşra ilçelerinden) farkı, valiliğin içinde yer aldığı şehrin (il merkezinin) bu ilçelerin yönetmel sınırları içinde yer almasıdır. Merkez ilçeler, sadece il merkezlerini değil, aynı zamanda bu ilçeye bağlı köyleri ve diğer belediye teşkilatlı yerleşmeleri (belde statüsündeki köyleri) de kapsamaktadır. Bu itibarla merkezlerinde valilik teşkilatının yer aldığı ilçeleri *merkez ilçe*; merkezlerinde kaymakamlık teşkilatı bulunanları da *diğer ilçeler (taşra ilçeleri)* olarak adlandırmaktayız (Şekil 1 ve 2).

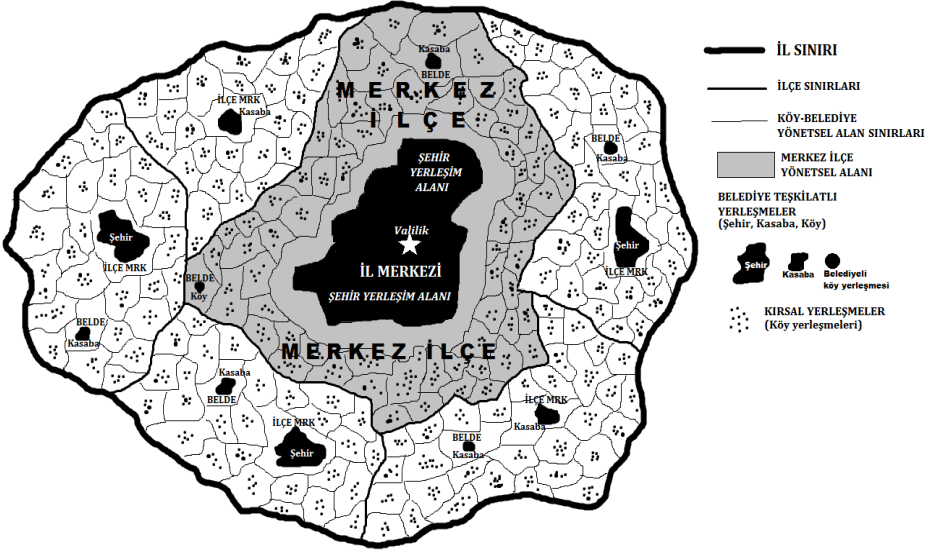
Şekil 1: Büyükşehir belediyesi bulunmayan normal statüdeki bir ilin temsili yönetmel bölünüş haritası.

¹² Büyükşehir belediyesi olmayan, normal statüdeki iller: Adıyaman, Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Edirne, Elazığ, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, Isparta, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Kütahya, Muş, Nevşehir, Niğde, Rize, Siirt, Sinop, Sivas, Tokat, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye, Düzce.

İlçelerin yönetsel sınırları içindeki arazinin yönetsel bölünüşü, mekânsal olarak köy ve belediye yönetsel alanlarına göre gerçekleşmektedir. Coğrafi ortamdaki köyler, kasabalar ve şehirler yararlandıkları arazilerle birlikte sınırlandırıldığında yereldeki yönetsel bölünüş elde edilmektedir. Köy muhtarlıkları ve belediyeler tarafından yönetilen bu alanlar yönetim merkezi olarak belirlenen bir şehir veya kasaba etrafında yan yana gelerek ilçeyi oluşturmaktadır (Şekil 1 ve 2, Çizelge 3).

Çizelge 3: Büyükşehir belediyesi bulunmayan normal statüdeki illerde yönetsel kademelenme ve yönetsel bölünüş

I. YÖNETSEL KADEME	İLLER				
II. YÖNETSEL KADEME	İLÇE	İLÇE	MERKEZ İLÇE	İLÇE	İLÇE
İLÇELERİN YÖNETSEL ALANLARINI OLUŞTURAN UNSURLAR→	<p>MERKEZ İLÇEDE: İl merkezi durumundaki şehir ile belde statüsündeki kasaba ve köy nitelikli yerleşmelerin belediye yönetsel alanları + Köylerin yönetsel alanları + Diğer araziler (dağlık alanlar, doğal sit alanları, hazine arazileri, orman, yayla vb.)</p> <p>DİĞER İLÇELERDE: İlçe merkezi durumundaki şehir ve kasabalar ile belde statüsündeki kasaba ve köy nitelikli yerleşmelerin belediye yönetsel alanları + Köylerin yönetsel alanları + Diğer araziler (dağlık alanlar, doğal sit alanları, hazine arazileri, orman, yayla vb.)</p>				

Şekil 2: Büyükşehir belediyesi bulunmayan normal statüdeki bir ilde merkez ilçe ve diğer ilçeler (taşra ilçeleri)

Merkez ilçe, il merkezi konumundaki şehirle birlikte çok sayıda köy yönetsel alanını; (varsa) belde¹³ statüsündeki bir veya birkaç kasaba ve köy nitelikli yerleşmeyi kapsayan bir yönetsel alandır (Çizelge 4). Başka bir ifadeyle merkez ilçeler, çok sayıda yerleşim alanından ve çeşitli tipte arazilerden oluşan bir coğrafi mekândır. İlin alt yönetsel bölümlerinden biri olan merkez ilçenin yönetim merkezi, valilik teşkilatının bulunduğu şehirdir. Merkez ilçenin ilçe merkezi konumunda olan bu şehirde kaymakamlık teşkilatı kurulması gerekirken kurulmamıştır. Valiliğin burada bulunması ve ilin bütününe yönetim merkezliği yapmasından dolayı merkez ilçelerin ilçe merkezi konumunda olan şehirlere “**il merkezi**” denilmektedir. Şekil 2’de il merkezi olarak gösterilen şehir, aynı zamanda merkez ilçenin ilçe merkezidir. Merkez ilçelerde ayrıca kaymakamlık teşkilatı kurulmadığı için İçişleri Bakanlığının resmi kayıtlarında ilçe sayısına dâhil edilmemektedirler.

¹³ Belediye teşkilatı bulunan şehir veya kasabaların bir kısmı mülki idare bakımından il merkezi veya ilçe merkezi görevi üstlendikleri için farklı bir konumda bulunmaktadır. Belediyesi olduğu halde il merkezi veya ilçe merkezi görevi üstlenememiş şehir ve kasabalar ile köy nitelikli belediye teşkilatlı yerleşmeler **belde** olarak tanımlanmaktadır. Arapça bir sözcük olan beldenin gerçek anlamı şehirdir. Gerçek bu iken belde sözcüğü anlamına uymayan tarzda kullanılır olmuştur. Siyasi partilerin belediye seçimleri için il merkezi ve ilçe merkezleri dışındaki belediye teşkilatlı yerleşmelerde de teşkilatlanmaları zorunluluğu söz konusu durumun oluşmasına sebep olmuştur.

Normal statüdeki 51 ilde, merkez ilçe dışındaki ilçeleri, il merkezinin uzağında yer aldıkları için *taşra ilçesi* ya da *diğer ilçeler* olarak da adlandırmaktayız. Bu ilçeleri merkez ilçelerden ayıran özellik, ilçe merkezi konumundaki şehir veya kasabada kaymakamlık teşkilatının bulunmasıdır (Çizelge 5). Bu itibarla, bir ilçenin yönetsel alanı içinde kaymakamlık teşkilatının yer aldığı belediye teşkilatlı yerleşmelere (şehir ve kasabalara) “**ilçe merkezi**” denilmektedir.

Çizelge 4: Büyükşehir belediyesi bulunmayan illerde merkez ilçelerin coğrafi ve yönetsel unsurları

MERKEZ İLÇENİN YÖNETSEL ALANINDAKİ COĞRAFI UNSURLAR	MERKEZ İLÇE İÇİNDEKİ YÖNETSEL ALANLAR	MERKEZ İLÇE İÇİNDEKİ MÜLKİ İDARE VE YEREL YÖNETİM ORGANLARI
<ul style="list-style-type: none"> Doğal coğrafi unsurlar ve çeşitli tipte araziler Yerleşim alanları: İl merkezi konumundaki şehir / belde statüsündeki yerleşmeler / köyler ve diğer kırsal yerleşmeler 	<ul style="list-style-type: none"> İl merkezi konumundaki şehrin belediye yönetsel alanı Belde belediyelerinin yönetsel alanları Köylerin yönetsel alanları Çeşitli tipte araziler / hazine arazileri 	<ul style="list-style-type: none"> Valilik İl Özel İdaresi İl merkezi konumundaki şehrin belediyesi, belde belediyeleri ve bu belediyelerin yönetsel sınırları içinde yer alan mahalle muhtarlıkları Köy Muhtarlıkları

Çizelge 5: Taşra ilçelerinin yönetsel alanlarındaki coğrafi ve yönetsel unsurlar

TAŞRA İLÇELERİNİN YÖNETSEL ALANLARINDAKİ COĞRAFI UNSURLAR	TAŞRA İLÇELERİNDEKİ YÖNETSEL ALANLAR	TAŞRA İLÇELERİNDEKİ MÜLKİ İDARE VE YEREL YÖNETİM ORGANLARI
<ul style="list-style-type: none"> Doğal coğrafi unsurlar ve çeşitli tipte araziler Yerleşim alanları: İlçe merkezi konumundaki şehir veya kasaba / belde statüsündeki yerleşmeler / köyler ve diğer kırsal yerleşmeler 	<ul style="list-style-type: none"> İlçe merkezi konumundaki şehir veya kasabadaki belediyenin yönetsel alanı Belde belediyelerinin yönetsel alanları Köylerin yönetsel alanları Çeşitli tipte araziler / hazine arazileri 	<ul style="list-style-type: none"> Kaymakamlık İlçe Özel İdare Müdürlüğü İlçe merkezi konumundaki şehrin veya kasabanın belediyesi, belde belediyeleri ve bu belediyelerin yönetsel sınırları içinde yer alan mahalle muhtarlıkları Köy Muhtarlıkları

Büyükşehir Belediyeli İllerde Yönetmel Bölünüş: Metropol İlçe, Metropol Merkez İlçe ve İl Merkezi

1982 Anayasası'nın 127. maddesinde geçen "Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir." hükmü uyarınca 1984'te üç ilde (Ankara, İstanbul, İzmir); 1987'de beş ilde (Adana, Bursa, Gaziantep, Kayseri, Konya); 1993'te yedi ilde (Antalya, Erzurum, Eskişehir, Diyarbakır, Kocaeli, Mersin, Samsun); 2000'de bir ilde (Sakarya) ve son olarak 2012 yılında 14 ilde (Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Trabzon, Şanlıurfa, Van) olmak üzere toplam 30 ilde büyükşehir belediyesi kurulmuştur (Şekil 3). 12 Aralık 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediyesine sahip illerin tümünde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Şekil 3: Büyükşehir belediyeli ve büyükşehir belediyesiz iller.

Büyükşehir belediyeli 30 ilde mülki idare kademelenmesi, diğer illerde olduğu gibi "il-ilçe" şeklindedir. Bu illerde, il sınırları içindeki saha tümüyle büyükşehir belediyesinin yönetsel alanı haline getirildiğinden ilin alt kademesini oluşturan ilçelerde de farklı bir yönetsel yapı meydana gelmiştir. 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı yasaya göre günümüzde normal statüdeki bir ilde büyükşehir belediyesi kurulması için ilin toplam nüfusunun 750.000'in üzerinde olması gerekmektedir. Bu koşulu sağlayan illerde, mevcut il merkezi belediyesi büyükşehir belediyesine dönüştürülerek merkez ilçenin yönetsel alanı il merkeziyle birlikte alt ilçelere (metropol ilçelere) bölünmekte (Şekil 5); küçük alanlı ise bölünmeden tek ilçe olarak kalmaktadır.

1984-2000 döneminde büyükşehir belediyesi kurulan 16 ilde ve 2012 yılında büyükşehir belediyeli hale getirilen 14 ilin 8'inde (Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Van) merkez ilçeler bölünerek toplamda 130 metropol ilçe oluşturulmuştur (Çizelge 6). Buna karşılık Aydın, Mardin, Muğla, Ordu Tekirdağ ve Trabzon illerinin merkez ilçe alanlarında ve il merkezi konumundaki şehirlerin alanında bölünme olmamıştır.

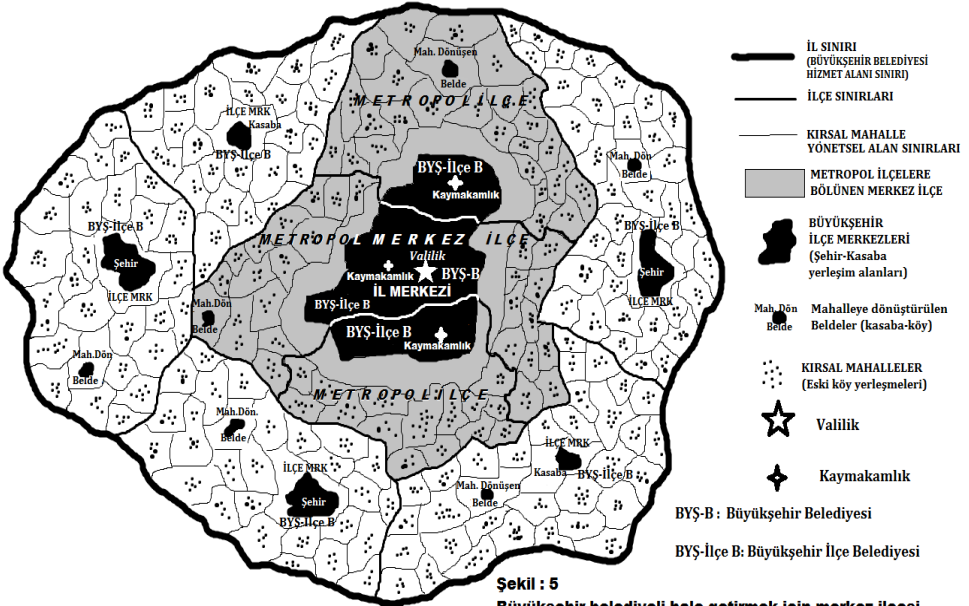
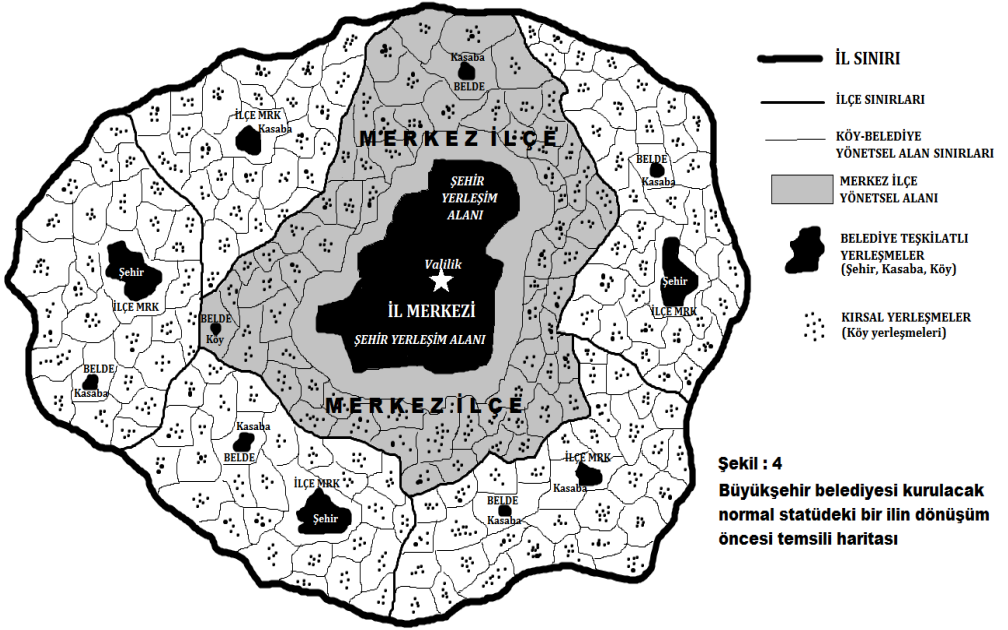
Büyükşehir belediyeli illerdeki ilçeleri, il merkezi konumundaki şehirlerin yerleşim alanlarını kapsama/kapsamama durumuna göre *büyükşehir metropol ilçeleri* ve *diğer büyükşehir ilçeleri* olmak üzere iki grup halinde ele almak mümkündür. Büyükşehir metropol ilçeleri, il merkezi konumundaki şehrin bir kısmı ile mahalleye dönüştürülen köy ve beldeleri kapsamaktadır. Bu ilçelerden valilik binasının içinde yer aldığı ilçe alanına *büyükşehir metropol merkez ilçesi*, diğerlerine ise sadece *metropol ilçe* denilmesi uygun olacaktır. Normal statüdeki illerde valiliğin bulunduğu şehre *il merkezi*, il merkezinin içinde yer aldığı ilçeye *merkez ilçe* denildiğine göre aynı durumun büyükşehir belediyeli illerde de geçerli olması gerekmektedir.

Çizelge 6: Büyükşehir belediye illerde il merkezi konumundaki şehirlerin yerleşim alanını kapsayan metropol ilçeler ile diğer ilçelerin sayıları (2016)

İLLER (BYŞ kuruluş yılı)	Büyükşehir Metropolitan ilçe sayısı	Diğer Büyükşehir İlçe sayısı	Toplam Büyükşehir İlçe sayısı
1. İstanbul (1984)	36	3	39
2. İzmir (1984)	14	16	30
3. Ankara (1984)	9	16	25
4. Kocaeli (1993)	6	6	12
5. Antalya (1993)	5	14	19
6. Bursa (1987)	5	12	17
7. Adana (1986)	4	11	15
8. Diyarbakır (1993)	4	13	17
9. Kayseri (1988)	4	12	16
10. Mersin (1993)	4	9	13
11. Sakarya (2000)	4	12	16
12. Konya (1987)	3	28	31
13. Samsun (1993)	3	14	17
14. Şanlıurfa (2012)	3	10	13
15. Balıkesir (2012)	2	18	20
16. Denizli (2012)	2	17	19
17. Erzurum (1993)	2	18	20
18. Eskişehir (1993)	2	12	14
19. Gaziantep (1987)	2	7	9
20. Hatay (2012)	2	13	15
21. K.Maraş (2012)	2	9	11
22. Malatya (2012)	2	11	13
23. Manisa (2012)	2	15	17
24. Van (2012)	2	11	13
25. Aydın (2012)	1	16	17
26. Mardin (2012)	1	9	10
27. Muğla (2012)	1	12	13
28. Ordu (2012)	1	18	19
29. Tekirdağ (2012)	1	10	11
30. Trabzon (2012)	1	17	18
TOPLAM	130	389	519

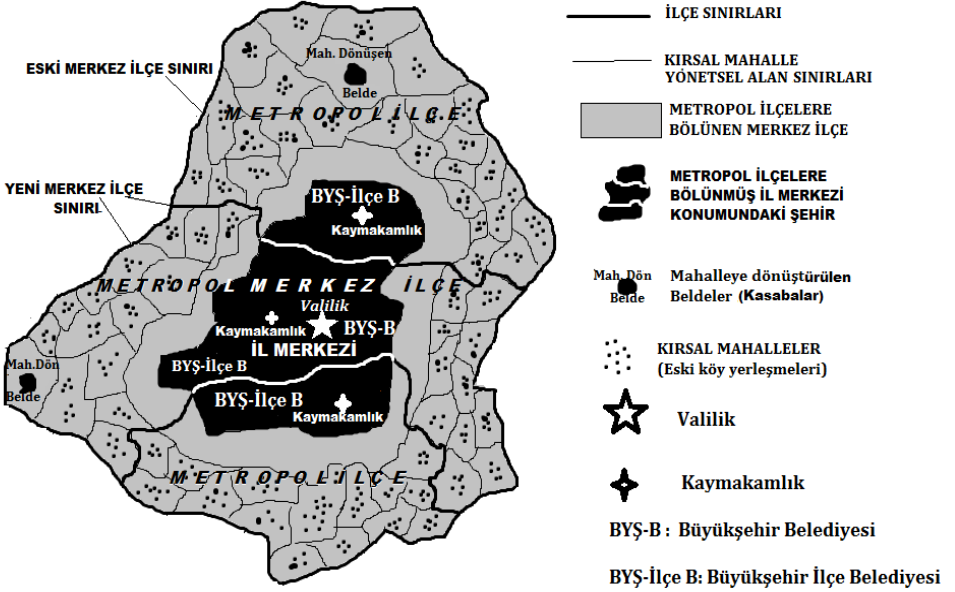
Büyükşehir belediyeli illerde merkez ilçe ve il merkezi neresidir?

Bu soruyu hazırladığımız temsili haritalar üzerinden yanıtlayacağız. İlgili haritada (Şekil 4) görüldüğü üzere, büyükşehir belediyesi kurulacak temsili ilimiz, merkez ilçesi ile birlikte altı ilçeden oluşmaktadır. İlin gri tonla belirtilen merkez ilçesi, il merkezi durumundaki şehrin alanıyla (siyah renkli alan) birlikte büyükşehir yapılanması için üç ilçeye bölünerek ilçe sayısı sekize çıkartılmıştır. Merkez ilçeye bağlı köyler ve beldeler mahalleye dönüştürülerek bu ilçeler tarafından paylaşılmıştır. Bu paylaşım sonucunda valiliğin içinde yer aldığı ilçenin yönetsel alanı normal statüdeki illerde olduğu gibi merkez ilçe olarak kabul edilmiş ve *metropol merkez ilçe* şeklinde adlandırılmıştır. Metropol merkez ilçenin yönetsel alanı içinde beyaz sınır çizgisiyle bölünmüş ortadaki siyah renkli alan, il merkezi olarak bilinen şehrin bölünme sonucu ortada kalan kesimidir. Valilik binası burada bulunduğu için şehrin bu bölümünün yönetsel bakımdan *il merkezi* olarak adlandırılması gerekmektedir (Şekil 4 ve 5, Çizelge 7).

Çizelge 7: Büyükşehir belediyeli illerde valilik binasının bulunduğu metropol merkez ilçeler ve mahalleler (2016)

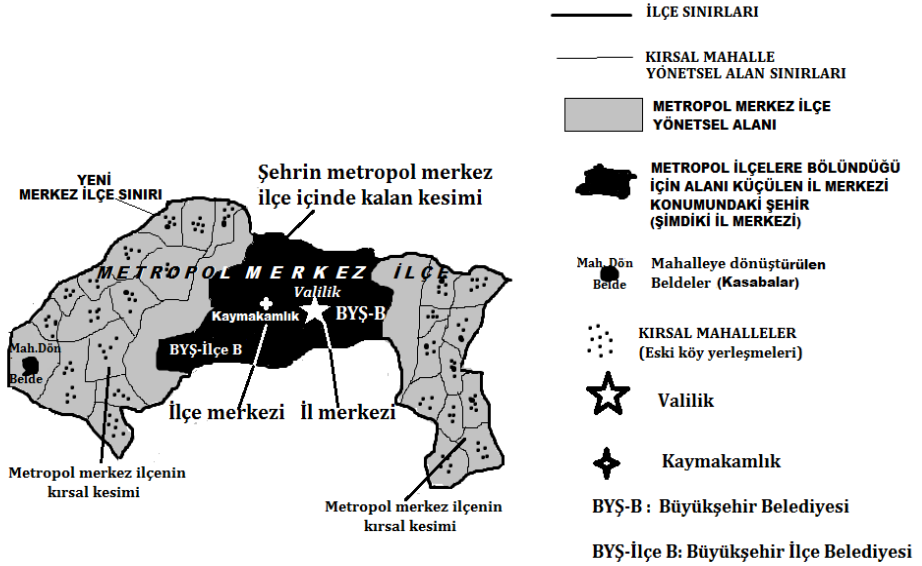
Büyükşehir belediyeli iller	Valilik binasının bulunduğu metropol merkez ilçe ve bulunduğu mahalle	Metropol merkez ilçe içinde kaymakamlığın bulunduğu mahalle
1. İstanbul	Fatih - Hoca Paşa Mah.	İskenderpaşa Mah.
2. Ankara	Altındağ – Ziraat Mah.	Hacı Bayram Mah.
3. İzmir	Konak - Konak Mah.	Konak Mah.
4. Bursa	Osmangazi - Hatun Mah.	Yahşibey Mah.
5. Antalya	Muratpaşa - Elmalı Mah.	Sinan Mah.
6. Adana	Seyhan - Döşeme Mah.	Türkocağı Mah.
7. Konya	Meram - Şükran Mah.	Abdülaziz Mah
8. Gaziantep	Şehitkâmil - İncilipınar Mah.	İncilipınar Mah.
9. Şanlıurfa	Haliliye - Paşabağı Mah.	Paşabağı Mah.
10. Mersin	Yenişehir - Akkent Mah.	Barbaros Mah.
11. Kocaeli	İzmit - Körfez Mah.	Yenişehir Mah.
12. Diyarbakır	Yenişehir - Yenişehir Mah.	Yenişehir Mah.
13. Hatay	Antakya - Kışla Saray Mah.	Cumhuriyet Mah.
14. Manisa	Şehzadeler - Anafartalar Mah.	Nişancıpaşa Mah.
15. Kayseri	Kocasinan - Serçeönü Mah.	Zümrüt Mah.
16. Samsun	İlkadım - Kale Mah.	Hançerli Mah.
17. Balıkesir	Karesi - Eski Kuyumcular Mah	Eski Kuyumcular Mah.
18. Kahramanmaraş	Dulkadiroğulları - İsmetpaşa Mah.	İsmetpaşa Mah.
19. Van	İpekyolu - Şerefiye Mah.	Şerefiye Mah.
20. Denizli	Pamukkale - 15 Mayıs Mah.	15 Mayıs Mah.
21. Sakarya	Adapazarı - Mithatpaşa Mah.	Karaosman Mah.
22. Eskişehir	Oduzpazarı - Arifiye Mah.	Arifiye Mah.
23. Erzurum	Yahutiye – Muratpaşa Mah.	KazımKarabekir Paşa Mah.
24. Malatya	Battalgazi - İstiklal Mah.	Alacakapı Mah.
25. Aydın	Efeler – Köprülü-Veysipaşa Mah.	Efeler Mah.
26. Mardin	Artuklu- Gül Mah.	Gül Mah.
27. Muğla	Menteşe – Emirbeyazıt Mah.	Emirbeyazıt Mah.
28. Ordu	Altınordu – Saray Mah.	Saray Mah.
29. Tekirdağ	Süleymanpaşa – Eskiçami-Ortaçami Mah.	Ertuğrul Mah.
30. Trabzon	Ortahisar – Gülbaharhatun Mah.	Kemerkaya Mah.

Şekil 6: Normal statüdeki bir ilin büyükşehir belediyeyle hale getirilmesi için bölünen merkez ilçe alanında oluşturulan metropol ilçeler, metropol merkez ilçe ve il merkezi

Şekil 6 ve 7’de görüldüğü gibi, metropol merkez ilçenin yönetsel alanını kırsal mahalleler (eski köy ve beldeler) ile şehrin bir bölümü oluşturmaktadır. Şehrin bu ilçeyle sınırlanan kesiminde valilik ve kaymakamlık teşkilatları bulunduğu için hem *il merkezi* hem de *ilçe merkezi* olarak nitelendirilmesi gerekmektedir. Başka bir söylemle, şekilde siyah renkle gösterilen alan, ilçe merkezi olarak büyükşehir metropol merkez ilçesinin; il merkezi olarak da tüm ilin yönetim merkezidir (büyükşehir il merkezidir).

Şekil 7: Büyükşehir belediyeli bir ilin metropol merkez ilçesi ve il merkezi (metropol merkez ilçenin ilçe merkezi)

Büyükşehir metropol merkez ilçesinin ilçe merkezi, diğer ilçelerde olduğu gibi kaymakamlığın bulunduğu kentsel alandır (Çizelge 8 ve 9). Burası ilçenin kırsal kesimi dışında kalan; valiliğin, kaymakamlığın, büyükşehir belediyesi ile büyükşehir ilçe belediyesinin bulunduğu yerdir. Yani, il merkezi konumundaki şehrin ilçe bölünmesi nedeniyle küçülmüş bir bölümdür. Kaymakamlık ve valilik burada bulunduğu için bu küçülmüş şehir alanı hem ilçe merkezi, hem de il merkezidir (Çizelge 8 ve 9).

Çizelge 8: Büyükşehir belediye illerde mekânsal unsurlar, yönetsel bölünüş ve kapsamı

İL İÇİ MEKÂNSAL UNSURLAR	İL İÇİNDEKİ MÜLKİ İDARE BÖLÜNÜŞÜ VE KAPSAMI	MÜLKİ İDARE ORGANLARI VE BULUNDUKLARI YERLER
İlin mülki idare sınırları içinde yer alan yerleşim alanları (şehir, kasaba, kırsal yerleşmeler); çeşitli tipte araziler ve coğrafi unsurlar	<ul style="list-style-type: none"> • İl merkezi konumundaki şehrin yerleşim alanıyla birlikte merkez ilçenin kırsal kesiminin bölünmesiyle oluşturulan metropol ilçelerinin yönetsel alanları • Metropol ilçelerin dışında kalan diğer ilçelerin yönetsel alanları	<ul style="list-style-type: none"> • Valilik: Metropol merkez ilçe konumundaki semtte bulunur • Kaymakamlık: İl merkezi konumundaki şehrin semtlerini oluşturan Büyükşehir metropol ilçe merkezlerinde ve diğer büyükşehir ilçe merkezlerinde (şehir veya kasabalarda) bulunur

Çizelge 9: Büyükşehir belediye illerdeki ilçelerde mekânsal unsurlar, yönetsel bölünüş ve kapsamı

İLÇE İÇİ MEKÂNSAL UNSURLAR	İLÇE İÇİNDEKİ YÖNETSEL BÖLÜNÜŞ VE KAPSAMI	İLÇE İÇİNDEKİ MÜLKİ ve YEREL YÖNETİM ORGANLARI
İlçe mülki idare sınırları içinde yer alan yerleşim alanları (şehir, kasaba, kırsal yerleşmeler); çeşitli tipte araziler ve coğrafi unsurlar	<ul style="list-style-type: none"> • Büyükşehir İlçe Belediyesinin yönetsel alanı (ilçe bütünü) • Büyükşehir İlçe Merkezlerinin yerleşim alanı içinde kalan kentsel mahallelerin yönetsel alanları • Kırsal mahallelerin yönetsel alanları (eski köyler ve beldeler) • Hazine arazileri	<p><u>Mülki İdare</u></p> <p>Kaymakamlık: Metropol ilçe merkezlerinde ve diğer büyükşehir ilçe merkezlerinde</p> <p><u>Yerel Yönetim</u></p> <p>a.Büyükşehir ilçe belediyesi: İlçe merkezlerinde</p> <p>b.Mahalle muhtarlıkları: İlçe merkezi durumundaki şehir ve kasabaların yerleşim alanı içinde kalan kentsel mahallelerde ve kırsal mahallelerde (eski köyler ve beldeler)</p>

Bu durumu Ankara iline uyarlayarak ele alacak olursak, Ankara'nın yerleşim alanını kapsayan dokuz metropol ilçe (Altındağ, Çankaya, Yenimahalle, Etimesgut, Sincan, Keçiören, Mamak, Gölbaşı, Pursaklar) arasında valilik binasının bulunduğu **Altındağ ilçesi** Ankara ilinin metropol merkez ilçesi durumundadır. Çizelge 9'da görüldüğü üzere, Altındağ ilçesinin toplam 38 mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallelerin 33'ü şehrin içinde, 5'i kırsal kesimde yer almaktadır. Günümüzde, Ankara şehrinin yerleşim alanını 120 km uzunluğundaki çevre yolu sınırlamaktadır (Şekil 8). Ankara çevre yolu, Sincan, Pursaklar ve Gölbaşı ilçelerinin şehir kesimlerini dışarıda bırakmaktadır. Altındağ ilçesinin Ankara şehri oluşturduğu kesimiyle Gicik, Tatlar, Peçenek, Kavaklı, Aydıncık mahallelerinin bulunduğu kırsal alan çevre yolu tarafından adeta ayrılmaktadır (Şekil 8 ve 9).

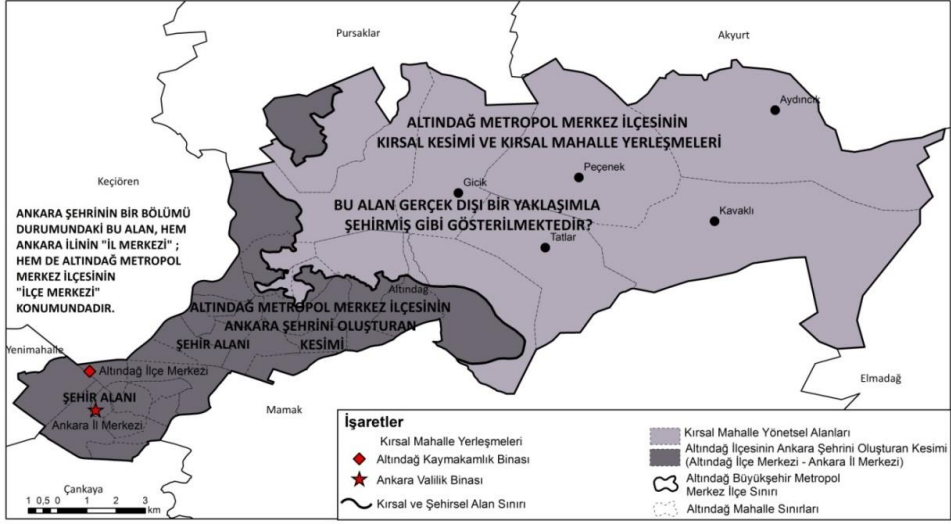

Şekil 8: Sincan, Pursaklar ve Gölbaşı dışında Ankara şehri genel olarak sınırlayan çevre yolu.

Şekil 9: Ankara şehrini oluşturan metropol ilçeler ve Ankara ilinin merkez ilçesi konumundaki Altındağ ilçesi. (Altındağ ilçesinin çevre yolu içinde kalan şehir kesimi Ankara ilinin “il merkezi” ve Altındağ ilçesinin “ilçe merkezi” konumundadır.)

Altındağ ilçesinin Ankara şehri içinde kalan bölümünde hem Ankara Valiliği, hem de Altındağ İlçe Kaymakamlığı bulunmaktadır. Şehrin Altındağ ilçesi sınırları içinde kalan bu kesimi valilik nedeniyle “Ankara il merkezi”, kaymakamlık nedeniyle de “Altındağ metropol merkez ilçesinin ilçe merkezidir” (Şekil 10).

Şekil 10: Ankara ilinin merkez ilçesi konumundaki Altındağ ilçesi.

Merkez İlçesi Metropol İlçelere Bölünmemiş Büyükşehir Belediyeli İllerde Merkez İlçe ve İl Merkezi Neresidir?

12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı yasayla büyükşehir belediyeli hale getirilen 14 ilin 8'inde (Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Van), eski merkez ilçe alanı il merkeziyle birlikte alt ilçelere bölünmüştür. Diğer 6 ilde (Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon) ise il merkezi durumundaki şehirlerin yerleşim alanları, yeni ilçe oluşumuna yer verecek büyüklükte olmadığı için merkez ilçeler bölünmemiştir. Metropol ilçe bölünmesi olmadığı için bu illerin merkez ilçelerinde mekânsal ölçekte bir değişiklik olmamıştır. Ancak yönetsel bakımdan şu düzenlemeler yapılmıştır:

- Var olan il merkezi belediyesi “büyükşehir belediyesine” dönüştürülmüş, yapılan bu düzenlemeyle eskiden sadece il merkezi konumundaki şehre hizmet veren belediye, büyükşehir belediyesi olarak ilin yönetsel alanının tümüne hizmet verir hale getirilmiştir.
- Çizelge 10'de görüldüğü gibi, merkez ilçelere merkezle ilgili olmayan yeni adlar verilmiştir. Merkez ilçe alanına verilen adın sadece merkez ilçenin yönetsel alanına ait olması gerekirken il merkezi konumundaki şehrin adının da değiştirildiği gibi bir algı yaratılmıştır.
- Yeni ad verilen bu tip bir merkez ilçede, normal statüdeki illerdekinden farklı olarak valiliğin bulunduğu il merkezi konumundaki şehirde kaymakamlık teşkilatı ile büyükşehir ilçe belediyesi kurulmuştur. Dolayısıyla bu

durumdaki şehre kaymakamlık nedeniyle “ilçe merkezi”, valilik nedeniyle de “il merkezi” denilmektedir. Başka bir söylemle ilçe merkezi ile il merkezi aynı şehirdir.

Çizelge 10: Metropol ilçelere bölünmeyen, ancak adı değiştirilen merkez ilçeler

Metropol ilçe bölünmesi yapılmadan adı değiştirilen merkez ilçeler	Yeni Adı
Aydın İli Merkez İlçesi	Efeler
Mardin İli Merkez İlçesi	Artuklu
Muğla İli Merkez İlçesi	Menteşe
Ordu İli Merkez İlçesi	Altınordu
Tekirdağ İli Merkez İlçesi	Süleymanpaşa
Trabzon İli Merkez İlçesi	Ortahisar

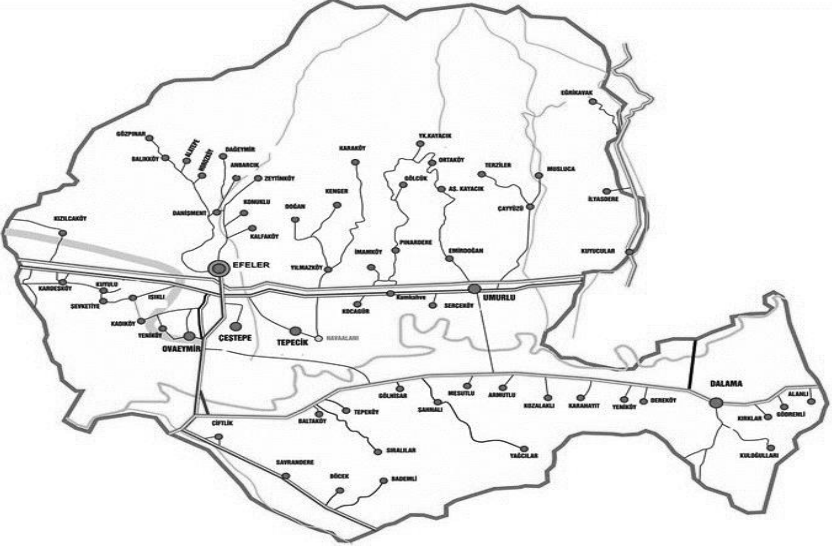
Merkez ilçesi metropol ilçelere bölünmemiş büyükşehir belediye illere örnek olarak Aydın ili ele alınmıştır (Şekil 11). Merkez ilçesiyle birlikte 17 ilçeden oluşan Aydın ili büyükşehir belediye hale getirilirken merkez ilçesi mekânsal olarak küçük olduğundan metropol ilçelere bölünmemiştir. Merkez ilçenin adı “Efeler” olarak değiştirilerek merkez ilçe adı ortadan kaldırılmıştır.¹⁴ Aslında “Efeler” adı sadece eski merkez ilçenin yönetsel alanına verilen addır. Yani il merkezi konumundaki Aydın şehri ile merkez ilçeye bağlı mahalleye dönüştürülen köy ve beldeleri kapsayan yönetsel alanın adıdır. Aydın şehri il merkezi olarak yerini ve adını korumaktadır. Ancak bu konudaki bilgisizlik nedeniyle Aydın şehrinin adının da “Efeler” olarak değiştiği gibi yanlış bir algı yaratılmıştır. Aydın ilinin merkez ilçesine hizmet vermesi için kurulan Efeler Belediyesi tarafından hazırlanan haritada Aydın şehrinin bulunduğu yere Efeler yazılması bunun apaçık kanıtıdır (Şekil 12).

¹⁴ 5442 sayılı kanunda merkez ilçelerden söz edilmemekle birlikte, devlet organlarının idari bölünüşle ilgili yayınlarında ilçe adları arasında merkez ilçelerin “Merkez” adıyla yer aldıkları görülmektedir.

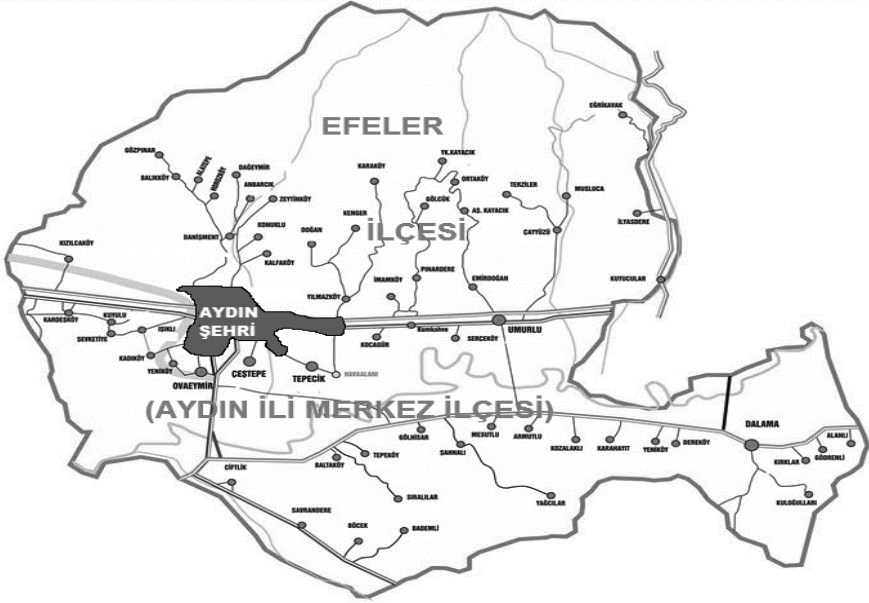

Şekil 11. Büyükşehir belediyeli hale getirilmeden önce Aydın ilinin merkez ilçesi ve diğer ilçeleri.

Kaynak: http://coğrafyaharita.com/haritalarim/41_aydin_ili_haritasi.png (Erişim tarihi: 30.06.2016)

Şekil 12. Adı Efeler olarak değiştirilen eski Aydın ili merkez ilçesi (Aydın şehrinin adı Efeler olarak yazılmıştır. Oysa daha önce belirtildiği gibi bu ifade yanlıştır. Efeler yazısının ilçenin yönetsel alanı içine; Aydın adının ise EFELER olarak gösterilen yere yani Aydın şehrinin bulunduğu yere yazılması gerekmektedir.) Kaynak: <http://www.efeler.bel.tr/tr/sayfa/efeler> (Erişim: 30.06.2016).

Şekil 13: Merkez ilçesi metropol ilçelere bölünmemiş olan Aydın ilinin yönetsel bölünüş haritası. (Eski Aydın ilinin Merkez ilçesi, şimdiki Efeler ilçesidir. Aydın şehri, hem Aydın ilinin il merkezi; hem de Efeler ilçesinin ilçe merkezidir.)

Büyükşehir Belediyeli İllerde Metropol İlçelerin Şehir ve Kırsal Nüfusu Nasıl Tespit Edilmektedir?

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), büyükşehir belediyeli illerdeki tüm ilçelerin nüfuslarını şehir nüfusu gibi gösterse de, gerçek durum böyle değildir. Bazı istisnalar dışında¹⁵ büyükşehir belediyeli illerin içinde yer alan ilçelerin pek çoğunun kırsal alanı bulunmaktadır. Bunu başkent konumundaki Ankara şehrinin içinde yer aldığı Ankara ilinin metropol merkez ilçesi olan Altındağ ilçesinde de görmek mümkündür. Altındağ ilçesinin Ankara şehri içinde kalan kesiminde 33, şehir dışında ise 5 mahalle bulunmaktadır (Çizelge 11). Şehrin dışında kalan Aydıncık, Gıcık, Kavaklı, Peçenek, Tatlar mahalleleri aslında birer köy özellikli kır-

¹⁵ Örneğin, İstanbul ilinde Çatalca, Silivri ve Şile dışındaki 36 ilçenin yönetsel alanı bütünüyle İstanbul şehrinin içinde kalmakta ve şehri oluşturmaktadırlar. Bu ilçelerin kırsal alanı neredeyse yok gibidir. İstanbul şehir alanı dışında kalan Çatalca, Silivri ve Şile ilçelerinin hem şehir alanları, hem de kırsal alanları mevcuttur. Bu ilçelerin şehir alanları aynı zamanda ilçe merkezleridir. Çatalca, Silivri ve Şile ilçeleri İstanbul il sınırları içinde kalmakla birlikte İstanbul şehri oluşturmayan büyükşehir ilçeleridir.

sal yerleşmelerdir. Böyle olmasına rağmen bu yerleşmelerin nüfusları Altındağ'ın dolayısıyla Ankara'nın şehir nüfusuna dâhil edilmektedir. Altındağ ilçesinin Ankara şehri içinde kalan kesiminin nüfusu 361.416 iken, kırsal nüfus miktarıyla (2271) birlikte 363.687 kişi gösterilmektedir. Gerçek şehir nüfusunu yansıtmayan bu rakamlarla Ankara şehrinin nüfusu 4.672.000 gösterilmektedir. Ankara şehrinin gerçek nüfusunun tespiti için diğer 8 ilçenin (Keçiören, Mamak, Çankaya, Gölbaşı, Etimesgut, Sincan, Yenimahalle, Pirsaklar) nüfuslarının Altındağ ilçesinde uygulanan yöntemle hesaplanması gerekmektedir.

Çizelge 11: Ankara ili Altındağ metropol merkez ilçesinin yönetsel alanı içinde kalan mahalleleri

ALTINDAĞ METROPOL MERKEZ İLÇESİNİN MAHALLELERİ	Konumu	2015 Nüfusu
Aktaş Mah.	Ankara şehrinin içinde	7975
Ali Ersoy Mah.	Ankara şehrinin içinde	7451
Altınpark Mah.	Ankara şehrinin içinde	11410
Anafartalar Mah.	Ankara şehrinin içinde	3475
Atıfbey Mah.	Ankara şehrinin içinde	5103
Aydınlıkevler Mah.	Ankara şehrinin içinde	20422
Bağlarıçi Mah.	Ankara şehrinin içinde	2135
Baraj Mah.	Ankara şehrinin içinde	3748
Başpınar Mah.	Ankara şehrinin içinde	11567
Battalgazi Mah. (Alemdağ)	Ankara şehrinin içinde	20282
Beşikkaya Mah.	Ankara şehrinin içinde	29222
Çamlık Mah.	Ankara şehrinin içinde	13182
Doğantepe Mah.	Ankara şehrinin içinde	10554
Doğu Mah.	Ankara şehrinin içinde	5422
Feridun Çelik Mah.	Ankara şehrinin içinde	6394
Gülpınar Mah.	Ankara şehrinin içinde	13825
Gültepe Mah.	Ankara şehrinin içinde	9093
Güneşevler Mah.	Ankara şehrinin içinde	14499
Hacettepe Mah.(Gündoğdu)	Ankara şehrinin içinde	3517
Hacı Bayram Mahallesi. (ANKARA VALİLİĞİ)	Ankara şehrinin içinde	2443
Kale Mah.	Ankara şehrinin içinde	6543
Karacaören Mah.	Ankara şehrinin içinde	9529
Karapürçek Mah.	Ankara şehrinin içinde	68386
Önder Mah.	Ankara şehrinin içinde	4589
Örnek Mah.	Ankara şehrinin içinde	14101
Plevne Mah.	Ankara şehrinin içinde	9949

Sakarya Mah.	Ankara şehrinin içinde	5085
Solfasol Mah.	Ankara şehrinin içinde	1612
Ulubey Mah.	Ankara şehrinin içinde	9002
Yıldırım Beyazıt Mah.	Ankara şehrinin içinde	1687
Yıldıztepe Mah.	Ankara şehrinin içinde	8602
Ziraat Mahallesi (ALTINDAĞ İLÇE KAYMAKAMLIĞI)	Ankara şehrinin içinde	9144
Zübeyde Hanım Mah.	Ankara şehrinin içinde	11468
ALTINDAĞ İLÇESİNİN ANKARA ŞEHİRİ İÇİNDE KALAN KESİMİNİN NÜFUSU		361416
Aydıncık Mah.	Şehrin dışında kırsal	140
Gıcık Mah.	Şehrin dışında kırsal	238
Kavaklı Mah.	Şehrin dışında kırsal	1112
Peçenek Mah.	Şehrin dışında kırsal	592
Tatlar Mah.	Şehrin dışında kırsal	189
ALTINDAĞ İLÇESİNİN ANKARA ŞEHİRİ DIŞINDA KALAN KIRSAL NÜFUSU		2271
ALTINDAĞ İLÇESİ NÜFUSU		363.687

TÜİK, 30 büyükşehir belediyeli ilin nüfusunu yerleşme birimi bazında şehir, kasaba, köy ayrımı yapmaksızın bütün halinde şehir nüfusu gibi göstermektedir. Büyükşehir belediyesi bulunmayan 51 ilin yerleşme bazında nüfus verilerine erişilirken, 30 büyükşehir belediyeli ilde sadece mahalle ve ilçe bazında nüfus verileri bulunmaktadır. Büyükşehir belediyeli illerin pek çoğunda, metropol ilçelerin yönetsel alanlarının tamamı il merkezi durumundaki şehrin yerleşim alanını oluşturmadığından, öncelikle bu ilçelerde şehri oluşturan mahallelerin (şehir içi mahallelerin) tespit edilmesi gerekmektedir. Bir metropol ilçenin yönetsel alanının tümü şehrin içinde kalıyorsa ilçe nüfusunun tamamı, kalmıyorsa sadece şehrin içinde kalan kentsel mahallelerin nüfusları şehir nüfusunun tespiti için hesaplama dahil edilmelidir. Büyükşehir belediyeli illerdeki ilçelerin mahalle nüfusları alfabetik sıralamaya göre verildiğinden şehrin gerçek mahalleleri ile köyden mahalleye dönüşen kırsal mahalleler birbirine karıştırılmıştır. Öncelikle bu verilerden şehri oluşturan mahallelerin tespit edilmesi ve nüfuslarının bulunarak yeni çizelgeler düzenlenmesi gerekmektedir.

Büyükşehir belediyeli illerde merkezdeki metropoliten ilçelerin dışında kalan ilçeleri “Diğer Büyükşehir İlçeleri” olarak adlandırmış bulunmaktayız (Çizelge 12). Bu ilçeler, ilçe merkezi durumundaki bir şehrin veya kasabanın içinde kalan mahalleler ile tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülen köylerin ve beldelerin yönetsel alanlarından meydana gelmektedir. TÜİK tarafından ya-

yınlanan ADNKS (adrese dayalı nüfus kayıt sistemi) verilerinde sadece ilçe toplam nüfusuna erişilirken, ilçe merkezlerinin (şehir veya kasaba) nüfuslarını bulmak mümkün değildir. İlçe düzeyindeki nüfus veri tabanı yerleşme bazlı olmadığından, yayınlanan mahalle nüfusları yerleşmelere göre gruplanmamıştır. Bu tip ilçelerde, ilçe merkezi durumundaki kasaba veya şehrin içinde kalan mahalleleri, şehrin dışında kalan kırsal mahallelerden ayrı tutulmasını önermekteyiz.

Çizelge 12: Büyükşehir belediye teşkilatı kurulan illerde ilçe tipleri ve nitelikleri

İLÇE TİPLERİ	NİTELİKLERİ
BÜYÜKŞEHİR METROPOL MERKEZ İLÇESİ	<ul style="list-style-type: none"> • İl merkezi konumundaki şehir ile köy ve beldeleri kapsayan eski merkez ilçe alanının il merkezi konumundaki şehirle birlikte bölünmesi sonucunda valiliğin içinde yer aldığı ilçedir. Bazıları tamamen şehir alanından oluşmaktadır. • Bu ilçeler, normal statüdeki illerde olduğu gibi merkez ilçe unvanıyla adlandırılmamaktadır. İlçeye bir semtin adı veya değişik bir ad verilebilmektedir. • Normal statüdeki illerin merkez ilçelerinde kaymakamlık teşkilatı bulunmazken bu ilçelerde kaymakamlık teşkilatı (merkez ilçe kaymakamlığı) kurulmuştur. • Bu ilçelerde eski il merkezi belediyesi büyükşehir belediyesine dönüştürülerek ilin mülki idare sınırları içinde kalan yönetsel alanının tümü bu belediyenin hizmet alanı haline getirilmiştir. • Büyükşehir metropol merkez ilçesinin ilçe merkezi, diğer ilçelerde olduğu gibi kaymakamlığın bulunduğu şehir alanıdır. Burası ilçenin kırsal kesimi dışında kalan; valiliğin, kaymakamlığın, büyükşehir belediyesi ile büyükşehir ilçe belediyesinin bulunduğu yerdir. Yani, eski il merkezinin (şehrin) ilçe bölünmesi nedeniyle küçülmüş bir bölümdür. Kaymakamlık ve valilik burada bulunduğu için söz konusu küçülmüş şehir alanı hem ilçe merkezi, hem de il merkezidir. Başka bir söylemle ilçe merkezi olarak büyükşehir metropol merkez ilçesinin; il merkezi olarak da tüm ilin yönetim merkezidir (büyükşehir il merkezidir). • Büyükşehir belediye teşkilatı kurulan Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Trabzon, Trabzon illerinin merkez ilçeleri, il merkezi durumundaki şehirlerin yerleşim alanlarının darlığı yüzünden alt ilçelere bölünmemiştir. Bu illerde merkez ilçelere yeni adlar verilerek merkez ilçe unvanı ortadan kaldırılmıştır. Merkez ilçeye il merkezi konumundaki şehrin adı verilmeyip başka bir ad verilmiştir. Bu uygulama ile il merkezi olan şehrin eskiden beri bilinen adının değiştirilmiş olacağı algısı yaratılmıştır.
BÜYÜKŞEHİR METROPOL İLÇELERİ	<ul style="list-style-type: none"> • İl merkezi konumundaki şehrin içinde yer aldığı eski merkez ilçe yönetsel alanının şehirle birlikte bölünmesi sonucu valiliğin içinde yer almadığı ilçe veya ilçelerdir. • Bu tip ilçelerde kaymakamlık teşkilatı ile büyükşehir ilçe belediyesi kurulmuştur.
DİĞER BÜYÜKŞEHİR İLÇELERİ	<p>Büyükşehir belediyeli illerde merkezdeki metropoliten ilçelerin dışında kalan ilçelerdir. Bu ilçeler, ilçe merkezi durumundaki bir şehri veya kasabayı oluşturan <i>“kentsel mahalleler”</i> ile tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleye dönüştürülen köylerin ve beldelerin yönetsel alanlarından yani <i>kırsal mahallelerden</i> meydana gelmektedir.</p>

Sonuç

Normal statüdeki 51 ilde merkez ilçe ve il merkezinin neresi olduğu açık bir şekilde bellidir. Bu illerdeki merkez ilçeler, içinde valiliğin bulunduğu il merkezi konumundaki şehirle birlikte çok sayıda köy yönetsel alanını; varsa belde statüsündeki bir veya birkaç yerleşmeyi (kasaba, köy) kapsayan bir yönetsel alandır. Bu ilçelerde kaymakamlık teşkilatının bulunmaması dikkati çeken en önemli husustur. İl merkezleri, valiliğin bulunduğu şehir nitelikli yerleşmelerdir. İl merkezi belediyeleri merkez ilçe yönetsel alanının tümüne hizmet vermeyip, hizmet alanları şehrin yerleşim alanıyla sınırlıdır.

Büyükşehir belediyeli illerde merkez ilçe kavramı ortadan kaldırılmaya çalışılsa da yönetsel bölünüş içinde “*metropol merkez ilçe*” olarak tekrar karşımıza çıkmaktadır. Büyükşehir belediyeli 24 ilde, eski merkez ilçelerin yönetsel alanları il merkezi konumundaki şehirlerin yerleşim alanlarıyla birlikte bölümlenerek metropol ilçeler oluşturulmuştur. Bunlar arasında valiliğin bulunduğu ilçe, metropol merkez ilçedir. Aydın, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ ve Trabzon illerinde yer darlığı nedeniyle merkez ilçelerde bölümlenme yapılmayıp il merkezi konumundaki şehirlerin bütünlüğü korunmuştur. Ancak bu altı ilde merkez ilçelere il merkezinin adını taşımayan değişik adlar verilerek çok önemli bir sorun yaratılmıştır. Söz konusu sorun, ilçeyle birlikte il merkezinin de adının değiştirilmiş olduğu algısının yaratılmasıdır. Aslında verilen yeni adlar sadece büyükşehir merkez ilçelerinin yönetsel alanlarına aittir ve il merkezi durumundaki şehirlerin adları bilinen şekliyle devam etmektedir.

Kaynakça

23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı. İl, İlçe, Bucak ve Köyler itibariyle nüfus, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yay.No:444, Ankara, 1963.

Çadircı, Musa, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Ülke Yönetimi”, *Tanzimattan Cumhuriyete Ansiklopedisi*, Cilt I, İletişim Yayınları, (1985) s. 210-230.

Özçağlar, Ali, *Yönetmel Coğrafya*, Nika Yayınevi, Ankara, 2015.

Özçağlar, Hülya, *Türkiye’de Bucak Yönetimi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Payaslıoğlu, T. Arif, *Merkezi İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme*, TODAİE, DPT Ortak Yayını, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966.

On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete, 06/12/2012 / 28489, Tertip: 5, Cilt: 53, s.1-85.

<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/ilce> (son erişim:23.06.2016).

<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

(Erişim: 16.04.2016).